

Izvorni znanstveni rad
UDK 316.7

Peter Klinar

*Fakulteta za sociologijo
politične vede in novinarstvo,
Univerza v Ljubljani, Ljubljana*

Priljeno: 10.01.1991.

OD ETNIČNEGA PLURALIZMA K INTERKULTURALIZMU

POVZETEK

Avtor sodi, da so nerazvite in razvitejše stopnje etničnega pluralizma značilne za odbodje modernih, industrijskih družb. Za postmoderne družbe pa meni, da procesi etničnega pluralizma prepaščajo v procese interkulturalizma, ko se spreminjajo nacionalne države in razvija konsociacionalna demokracija. Pred razvojem interkulturalizma stoji vrsta ovir, med njima različni kriteriji, ko jih uporabljajo možne nacionalne družbe v medetničnih odnosih.

Uvod

Če hočejo majhni narodi in etnične manjšine etnično preživeti, potem jim to zagotavlja le en način medetničnih odnosov – etnični pluralizem. Nedvomno niso redki, ki etnični pluralizem označujejo za utopijo, saj je vendarle jasno, da se majhne etnične tvorbe ne morejo učinkovito upirati asimilaciji, njenim tihim, vendar dolgoročno zanesljivim učinkom. Majhne etnične tvorbe so pod različnimi pritiski dominantne kulture, ki nenazadnje tudi obeta podrejenim, perifernim etničnim skupinam socialni vzpon in vstop v razvite kulture. V neizprosni konkurenci, tudi na kulturnem področju, so majhne, deprivilegirane kulture v tekmovanju z velikimi, privilegiranimi kulturami v izrazito neenakopravnem položaju. V sodobnih družbenim razmerah se razmišljanja o pluralističnim medetničnih odnosih ne morejo zaustaviti, treba je storiti še korak naprej in se začeti teoretično ukvarjati z bistvom interkulturalnih medetničnih odnosov.

Razvijajoče se postindustrijske družbe so komunikacijsko in informacijsko odprte, vključene v svetovne tokove delitve dela, znotraj njih delujejo mnogotere multinacionalne: ekonomske, politične, znanstvene, izobraževalne ipd. institucije. Njihova izrazita funkcionalna diferenciranost kaže na preživelost uniformiranosti, pretirane standardizacije, na obstoj individuacije z avtonomijo delovanja subjektov, še posebej socialnih manjšin. Razvitejše družbe postajajo strukturalno pluralistične: vzporedno potekajo procesi globalizacije – nadnacionalnega integriranja postindustrijskih družb in procesi njihove notranje diferenciacije, pluralizacije (10; 15; 16).

Etnična pluralizacija postindustrijskih družb

Etnična pluralizacija postindustrijskih družb dobiva v teh družbah svoja specifična obeležja, ki se bistveno razločujejo na primer od predhodnih kolonialnih, etnično pluralnih družb, v katerih so bili vidni izraziti odnosi etnične stratifikacije, etnične delitve dela, etnične endogamije, segregacije ipd. (Post)moderne, etnično pluralistične družbe dajejo z omejevanjem etnične stratifikacije in ločevanjem poklicne sfere od etnične, nekaj več tekmovalnih možnosti pripadnikom različnih etničnosti. Pomen pripisanega etničnega statusa upada in narašča pomen pridobljenega socialnega statusa. Za poklicne položaje v meritokratski družbi etnična pripadnost postaja manj pomembna, štejejo dosežki. Medetnični diferencirani odnosi, stiki, različni konjunktivni in disjunktivni procesi se razvijajo med etničnimi skupinami (13: 50-68).

V postindustrijskih družbah nastaja etnični pluralizem tudi zaradi mednarodnih migracij, ko procesi modernizacije močno pospešijo svetovne migracijske tokove. Na ta način se meje odpirajo, ali celo padajo, z njimi vred pa tudi stabilne konvencije in tradicionalne vrednote, na katere so bili navajeni ljudje, ki so živeli le znotraj nacionalnih meja. Institucije, zasnovane na kulturni dediščini, se le s težavami prilagajajo na te dinamične spremembe, porajajo se dvomi, negotovosti in zmote ter anomija, ko se izvorne kulture srečujejo z novimi kulturami. Težko je do njih biti toleranten, hkrati pa nove kulture konfrontirati z izvorno in iz nje izluščiti in ohraniti, kar je vrednega. Ni lahko nekatere iluzije o tradicionalnih mitih nadomestiti z novimi vedenji in spoznanji. Pojavljanje novega odpira nekonformne horizonte in kreativno ravnanje in seveda nove načine komunikacij, ki presegajo stare, etnocentrično zasnovane (11).

Pojavljajo se kategorije mednarodnih migrantov, ki so vključeni v nenehne migracijske tokove, ki se premikajo iz ene v drugo družbo, tako da so točne označbe sodobnih postindustrijskih družb kot kronično mobilnih ali hiper mobilnih, kar kaže ne le na prostorsko, temveč tudi na socialno mobilnost znotraj njih, saj so migracijski in mobilnostni procesi med seboj povezani. Prispevek sodobnih migracij k etnični pluralizaciji družb odpira probleme spremenjenih medetničnih odnosov, ki se razlikujejo glede razmerij posameznih kategorij imigrantov z avtohtonim prebivalstvom, kot so kognitivna akulturacija (spoznavno seznanjanje z novimi kulturnimi elementi), instrumentalna akulturacija: sprejemanje nekaterih institucij imigrantske družbe, adaptacijska akulturacija, kulturno pluralistična integracija, interkulturalizem, multikulturalizem ipd (12).

Ko govorimo o sodobnem etničnem pluralizmu so seveda razlike v razmerjih med avtohtonim prebivalstvom in imigranti ter med večinskim narodom in avtohtonimi etničnimi manjšinami. Med imigrantskimi in avtohtonimi etničnimi manjšinami so številne razlike, zelo splošno moremo le reči, da so možnosti za uveljavljanje etničnega pluralizma pri imigrantskih manjšinah bolj omejene, kot pri avtohtonih etničnih manjšinah.

Spremembe nacionalnih držav

Za razumevanje sodobnega etničnega pluralizma so pomembne spremembe, ki jih doživljajo nacionalne države. Nacionalne države so slonele na patriotizmu, nacionalizmu, skupni nacionalni kulturi, nacionalnih, političnih, ekonomskih in kulturnih institucijah. Narod in država sta bila v tipu evropskih nacionalnih držav prepletena, številni narodi

pa so obstajali brez svojih nacionalnih držav. Nacionalna država poveže narod z državo, ki dobi ekskluzivne pristojnosti nad teritorijem v imenu naroda, njegove suverenosti. Pripadniki države pridobijo državljanstvo, ki jim zagotavlja enake državljske pravice, ob obstoju hkratne razredne in slojne neenakosti. Nacionalna država s svojo močjo prodira v civilno družbo, združuje narod kot družbeno skupnost z nacionalno državo.

Nacionalno državo štejemo za politično institucijo in organizacijo, ki temelji na etničnosti in tako dosega mobilizacijo in solidarnost, utrjuje etnično zavest svojih državljanov, s kombinacijo uveljavljanja narodnih interesov, prežetih z emocijo. Je nekakšno psihološko sidro, ki zagotavlja državljsko, nacionalno identiteto, še posebej v anomičnih obdobjih. Povezanost etničnega z državno organizacijo, spreminja etničnost v načelo legitimitete, uveljavlja se nacionalna ideologija z nacionalizmom. Koeksistenca etničnih in političnih elementov v nacionalni državni seveda ni zmeraj brezkonfliktna.

Zaradi obstoja držav z večimi narodi, ki nimajo svojih lastnih nacionalnih držav in so pod dominacijo »državotvornega« naroda, kar velja tudi za etnične manjšine, ki živijo zunaj svojih matičnih družb, prihaja do neprekrivanja državne – nacionalne in narodne – etnične identitete.

V večetničnih državah bivajo dominantni narod, ki si je izoblikoval nacionalno državo, pripadniki drugih nedržavotvornih narodov ter pripadniki avtohtonih in imigrantskih etničnih manjšin. Težko je doseči združitev več narodov, ki so že razvili svoje nacionalne države, ali ki so se izoblikovali kot narodi, v skupno federativno državo. Graditev nacionalne države je enostavnejša v etnično homogenejših družbah. Razumljivo je, da v večetničnih družbah izbruhnejo medetnični konflikti tudi zaradi političnih razmerij med narodi in državotvorno nacijo, ali med bolj in manj uveljavljenimi nacijami, med nacijo in etničnimi manjšinami ipd. Zaradi teh razmerij nastaja etnična mobilizacija, etnične skupine ohranjajo svojo različno etnično identiteto in krepijo notranjo etnično kohezivnost.

Razvite nacionalne države se v postindustrijskem obdobju spreminjajo, spričo naraščajoče vloge mednarodnih, nadnacionalnih institucij na ekonomskem, političnem, vojaškem področju, zgublajo na pomenu in njihova nacionalna suverenost se omejuje. Morda bodo širše nadnacionalne integracije prispevale k večji avtonomiji narodov in etničnih manjšin, ki jim večetnične nacionalne države v svojih sklopih to niso dovolj omogočile. Do premikov v tej smeri bi morebiti moglo priti ob razširitvi procesov nadnacionalnih integracij. Ob tem pa je vrsta pomislekov, saj legitimna politična moč, čeprav mednarodno bolj kontrolirana, ostaja vezana na nacije (13:78-83; 9; 6; 1).

S postindustrijskim razvojem se v nacionalnih državah, zaradi pospešenih imigracij in nadnacionalnih integracij rahlja prepletenost državne in narodne pripadnosti. Države postajajo etnično pluralistične in državljska pripadnost ni vezana na nacionalno pripadnost, ki jo odraža posamezna nacionalna država. Hkrati avtohtone etnične manjšine in deprivilegirani narodi v večnarodnih državah težijo k večji avtonomiji, kar razvija naprej etnično pluralistični značaj teh družb. Nacionalna država tudi ni več odločilni dejavnik etnične in politične mobilizacije, saj civilna družba postaja vse bolj pomembna in avtonomnejša od države in politične družbe.

Politični sistemi razvitejših nacionalnih držav so toliko fleksibilni, da se odzivajo na pluralistično etnične notranje spremembe in na procese mednarodnih integracij. K temu jih silijo vzporedni procesi naraščajoče avtonomnosti posameznih družbenih sistemov, kar zagotavlja družbeno učinkovitost in ekonomski razvoj, kakor tudi absorbcijo in regu-

liranje temeljnih konfliktov. Avtonomizacija družbenih sistemov zaradi naraščajoče funkcionalne diferenciacije napreduje, kar je očitno v ločevanju ekonomskega od političnega sistema. Tudi kulturna področja se osamosvajajo in pluralizirajo. Ob tem zapleteni integracijski procesi na nacionalni in mednarodni ravni, ker ni ustreznih omejevalnih sredstev, ki bi postavljali okvire uveljavljanja posebnih ciljev posameznih družbenih sistemov in podsistemov ter učinkoviteje urejali medsebojna razmerja. Utemeljene so teze, po katerih politični sistemi niso več sposobni za celovito družbeno usmerjanje in za družbeno reprezentiranje. Politični sistemi štejejo le za enega od sistemov, ki gleda s svojega zornega kota na družbo. Iz teh ocen sledijo razmišljanja o pomenu civilne družbe, novih družbenih gibanj, procesov dediferenciacije in refleksije. Civilna družba namreč pomembno oblikuje javno mnenje in vpliva na tok družbenih dogajanj. Proces dediferenciacije upočasnijo izjemen proces diferenciacije, uveljavljanje funkcionalne razpršenosti in heteronomije. Refleksija pa povzroča samoomejevanje v nasprotju z lastnimi cilji posameznih (sub)sistemov (2). Zastavlja se seveda vprašanje, kakšna je učinkovitost omenjenih pojavov in procesov glede na racionalizacijo dominantnih procesov diferenciacije in v zvezi z uveljavljanjem integracij.

Povedano ni brez vpliva na politične sisteme nacionalnih držav. Ti so ne le omejeni spričo mednarodnih integracij in večje avtonomije etničnih skupin z nedržavotvornimi narodi, marveč hkrati tudi omejeni zaradi razširjanja avtonomije drugih notranjih družbenih sistemov in podsistemov ter zaradi naraščajočega pomena civilne družbe. Verjetno je utemeljeno pričakovati vključevanje političnih sistemov nacionalnih držav v procese dediferenciacije in njihovo upoštevanje refleksije, ob hkratni povečani fleksibilnosti in prilagodljivosti na družbene spremembe. Gre za problem graditve političnih sistemov, ki bi bolj ustrezali postindustrijskemu razvoju in še posebej spremenjenim etnično pluralističnim odnosom.

Manj razvite večetnične države, kjer so procesi modernizacije v zastoju, so uspele zagotoviti nekakšen nacionalni državni razvoj dominantnemu narodu, drugi narodi pa so v zamudi pri graditvi svojih nacionalnih držav, kar je očitno v razširjenih težnjah pri njih po osamosvajanju in pridobivanju nacionalne suverenosti, pri etničnih manjšinah pa močne težnje po večji avtonomiji. Ob neizgrajenih nacionalnih državah se manj razvite večetnične države srečujejo z nujnostmi nadnacionalnih integracij, ki postajajo zaradi notranjih medetničnih razmerij težko uresničljive. Verjetno bodo šele razvite nacionalne države znotraj sedaj nerazvitih večetničnih držav, odprle pota nadnacionalnim mednarodnim integracijam in jim zagotovile željeno suverenost navzven. Pri tem pa v tem razvoju ne kaže pozabiti na nujnost zagotovitve odnosov etničnega pluralizma znotraj teh večetničnih družb, z omejevanjem etnične stratifikacije.

Nerazvite stopnje etničnega pluralizma

Etnični pluralizem štejemo za del celovitega strukturalnega pluralizma, značilnega za postindustrijski družbeni razvoj.

Shematično je mogoče procese etničnega pluralizma predstaviti na kontinuumu od nižjih, preko višjih stopenj etničnega pluralizma do interkulturalizma. Višje stopnje kulturnega pluralizma so predstopnja razvoja interkulturalizma.

Za nerazvito stopnjo etničnega pluralizma je značilno, da obstoje med etnično večino in manjšino neenakopravni odnos etnične stratifikacije in, da prihaja do enostranskega

in neprostovoljnega prilagajanja manjšinske, večinski kulturi. Niso prisotne možnosti za uveljavljanje strukturalnega pluralizma in stopnje medkulturne tolerance je nizka, medkulturne komunikacije so nerazvite. Adaptacijski in drugi konjunktivni procesi so slabo razviti, hkrati pa je v medetničnih odnosih mogoče razkriti številne disjunktivne procese. Za nerazvito stopnjo etničnega pluralizma so značilni pojavi problematične diglosije, ki dopuščajo razvoj manjšinske kulture in jezika manjšinskih etničnih skupnosti, v javnem dogajanju, kjer dominira kultura večine, pa so manjšine prisiljene rabiti jezik dominantne večine. Diglosija kaže na pojave delne adaptacije – integracije manjšin v javni sferi in hkratno obstojanje etničnega v zasebni sferi primarnih odnosov. V javni sferi potekajo procesi adaptacijske akulturacije, ki omogočijo sistemsko integracijo etničnih manjšin. Socialna integracija manjšin pa se odvija v etničnem okolju manjšin in odseva nerazvite pojave etničnega pluralizma. Sta pa sistemska in socialna integracija manjšin v medsebojni inkongruenci.

Že v nižjih razvojnih stopnjah etničnega pluralizma se pojavijo procesi akulturacije, brez katere ni začetkov adaptacije etničnih manjšin v javnem, institucionaliziranem segmentu družbe. Manjšine prevzemajo elemente kulture, vedenja, navad na ravni sekundarnih odnosov, kar povzroča pri subjektih, vključenih v te procese površinske spremembe. Procese akulturacije moremo enačiti s procesi sekundarne socializacije (8).

Akulturacijo štejemo med procese, pri katerih pride do stika med kulturami in zaradi tega nastajajo družbene spremembe. Z akulturacijo prihaja do razpršitve (difuzije) elementov kulture in do sprejemanja elementov različne kulture in njihove uporabe. Zgodnji procesi akulturacije so le redko kdaj recipročni (etnična stratifikacija), so v bistvu neprostovoljni in selektivni glede na zahteve sistemske integracije etničnih manjšin. Od difuzije kot načina družbenih sprememb se akulturacija razločuje po tem, da gre za površno sprejemanje raznoterih novih elementov kulture, v vidnejšem in hitrejšem procesu, kot pa to odsevajo procesi difuzije. V nerazvitih, začetnih procesih akulturacije etnične skupine, ki so jim podvržene ne spreminjajo univerzalnih vlog, marveč le posebne in alternativne vloge, kar pomeni selektivno sprejemanje nekaterih elementov dominantne kulture, do ravni, ki omogoča sistemsko integracijo, ob hkratnem ohranjanju elementov izvirne kulture, temeljev njihove socialne integracije. Do celovitejše akulturacije s prevzemanjem univerzalnih vlog prihaja ob prehodu akulturacije v višje stopnje asimilacije.

S procesi akulturacije, širjenjem komunikacij, učenja ipd. morejo biti povezani modernizacijski procesi. Med seboj se stekajo različne kulture, sprejemajo se posamezni elementi novih kultur, opuščajo se konservativni, tradicionalni kulturni elementi ipd. Seveda vsakršne akulturacije ni mogoče povezati z modernizacijo in razvojnimi spremembami, posebej ne vsiljene akulturacije, ki iz prisilnih asimilacijskih vzpodbud duši izvorno kulturo etničnih manjšin (18: 121-125). Ob tem je treba reči, da strategija akulturacije ni le etnični pluralizem, marveč prav pogosto asimilacija. Zaradi tega je pomembno že v zgodnjih fazah akulturacije ugotoviti strategijo dominantne večine, kaj hoče doseči z akulturacijo manjšine in hkrati kakšni so cilji manjšine po začetni akulturaciji. Če je situacija usmerjena v razvoj etničnega pluralizma, je pazljivo potrebno slediti razvoju akulturacije do stopnje, ko se pojavlja nevarnost, da že prerašča v strukturalno asimilacijo in, da zamirajo procesi etničnega pluralizma. V tem primeru ne gre več za procese adaptacijske akulturacije, marveč za procese akulturacije kot nižje stopnje asimilacije. To je vidno v zgubljanju kulturne identitete manjšin.

Zapleteni so pojavi do katerih morejo pripeljati začetni akulturacijski procesi, imenujemo jih akulturacijski stres. Do njega pride, če etnična manjšina zgubi notranje stike, zgublja svojo etnično identiteto, hkrati pa ne uspe vzpostaviti stikov z dominantno družbo. Proces socialne integracije na etničnih manjšinskih temeljih so neuspešni, prav tako pa tudi procesi sistemske integracije, do katere naj bi pripeljali procesi adaptacijske akulturacije. Akulturacijski stres odseva marginalizacijo etničnih manjšin. Manjšina je na obrobju, odtujena od svojega izvornega etnosa in dominantne etnične večine, pri njej vlada identifikacijska zmeda in odprt prostor za pojave socialne dezorganizacije in patologije. More pa akulturacijski stres prebuditi akcijo manjšine, da se odloči za poti izhoda iz marginalizacije z uspešnejšimi adaptiranjem na spremenjene razmere. Proces adaptacijske akulturacije manjšin, povezani z etničnim pluralizmom, to je razvijanje stikov z dominantno skupino ob ohranjanju etnične identitete premoščajo nerazumevanja kulturnih razlik in ščitijo manjšine pred akulturacijskimi stresi (2).

Pojave akulturacijskega stresa je mogoče pripisati neustrezno razvitim intra etničnim komunikacijam in še posebej nezadostnim interetničnim komunikacijam. Temeljne funkcije začetnih stopenj akulturacije so v zagotovitvi medetničnih komunikacij, brez teh naraščajo v medetničnih odnosih devijacije, anomalija, alienacija.

Razvite stopnje etničnega pluralizma

Razvito stopnjo etničnega pluralizma štejemo hkrati med razvite stopnje adaptacije in pomeni prilagajanje manjšine na elemente skupne kulture ob zagotovljenih možnostih za ohranjanje lastne kulture in njeno razvijanje z zagotovitvijo delovanja etničnih institucij, ki so vzporedne z institucijami etnične večine. Razvita stopnja etničnega pluralizma odseva etnično enakopravnost z odpravljanjem pojavov etnične stratifikacije in razdelitvijo etničnih skupin na privilegirano večino in deprivilegirane manjšine. Etnični pluralizem se more razvijati, ker mu to zagotavljajo razmere uveljavljenega strukturalnega pluralizma.

Procesi prilagajanja so prostovoljni in večstranski, medetnične komunikacije razvite, omogočene z visoko medsebojno toleranco. Proces razvitejšee adaptacije pomenijo uveljavljanje integracijskih, kooperacijskih in drugih konjunktivnih procesov in omejevanje disjunktivnih medetničnih procesov. Manjšinska kultura prihaja do izraza v lastnih etničnih institucijah, upoštevana pa je tudi v institucijah večine. Problematično diglosijo zamenjujejo odnosi multikulturalizma in večjezičnosti. Neskladja med sistemsko in socialno (etnično) integracijo se s pojavljanjem razvitejšega etničnega pluralizma zabrisujejo, ko etnično manjšin ni prisotno le v njihovih družbenih skupnostih, marveč tudi v širši družbi, kar hkrati pomeni, da etnično igra določeno vlogo pri sistemski integraciji manjšin. Z razvitejšim etničnim pluralizmom je smiselno nadomeščanje pojmov socialna etnična večina in manjšina, ki odsevajo privilegirane in deprivilegirane medetnične odnose (kvalitativni vidik), s pojmom večina in manjšina v kvantitativnem smislu. Razvoj etničnega pluralizma zahteva razvoj adaptacijske akulturacije in jasno razkritje strategije akulturacije v smeri razvitega etničnega pluralizma, brez prikritih, tihih asimilacijskih hotenj etnične večine. Proces reciprocitetne akulturacije, ki pripomorejo k difuziji elementov kultur dobivajo razvojni, modernizacijski značaj, kar je vidno v spreminjanju univerzalnih vlog.

Razumljivo je, da razvitejše stopnje etničnega pluralizma presejajo pojave akulturacijskih stresov in marginalizacij manjšin. Pripadniki etničnih količinskih manjšin živijo in delujejo hkrati v svoji etnični skupnosti in v širši družbi.

Treba je končno še reči, da so možnosti razvoja razvitejših procesov etničnega pluralizma bolj prisotne v odnosih med etnično večino in avtohtonimi etničnimi manjšinami, kot pa v odnosih med avtohtono večino in imigrantskimi etničnimi manjšinami. Še posebej zapletene so razmere, če živijo v imigrantski družbi številne, etnično heterogene, in razpršeno naseljene imigrantske manjšine. Etnični pluralizem, ali multikulturalizem pomeni v svoji razvitejši stopnji koeksistenco kultur, s priznavanjem kulture različnosti, kar medkulturne konflikte še ne izloča, preprečuje pa njihovo pogosto pojavljanje v zaostrenih, disfunkcionalnih pojavnih oblikah. Adaptacijo, prepleteno z etničnim pluralizmom, štejemo za procese, ki omejujejo konflikte in skušajo doseči večjo kongruenco med družbenimi pojavi.

Etnične skupine ohranjajo in razvijajo svojo kulturno identiteto, medkulturni stiki pa prispevajo k medsebojnemu bogatenju kultur. Etnične manjšine se ne ohranjajo s prostovoljno segregacijo. Kar se zdi problematično v odnosih etničnega pluralizma so vendar možnosti za le pasivne medetnične odnose ob zagotovljeni etnični paralelnosti nekaterih pomembnih institucij (2; 4).

Konsociacionalna demokracija in etnični pluralizem

Razviti etnični pluralizem, ki je sestavina strukturalnega pluralizma, zahteva stabilne demokratične odnose, ki dopuščajo dostop do proizvodjalnih sredstev in politične moči pripadnikom vseh etničnih skupin. Ustvarjanje konsociacionalne demokracije z etničnim pluralizmom zapleta tudi teritorialno seganje ene etničnosti v drugo. V multietničnih področjih teritorialna delitev ni mogoča. Etničnosti hočejo imeti svoja teritorialna zaledja, ki jim predstavljajo geografski prostor za razvoj etnične skupnosti in zaščito pred asimilacijo. Z mešanimi zakoni pride ali do amalgamacije (asimilacije), ali do dvojnih etnično mešanih skupnosti, kar govori za genetično seganje ene etničnosti v drugo. Etničnosti v večetnični družbi tudi funkcionalno segajo ena v drugo, delijo si institucije, ki se odzivajo na to z ekstremnimi centralističnimi, ali separatističnimi reagiranji. In končno medetnični preplet, seganje ene etničnosti v drugo je viden tudi na socialnem in kulturnem področju. Religiozne skupine presejajo etnične, razvita visoka kultura ni omejena z etničnimi mejami.

Vsi ti zapleti kažejo na težave etničnega pluralizma v konsociacionalni demokraciji, hkrati pa prepletanje etničnosti v teritorialnem in družbenem prostoru govori za primerenost konsociacionalno demokratično urejanje etničnega pluralizma.

Konsociacionalna demokracija zahteva, kljub interetničnim kontaktom etničnih skupin različne velikosti in moči, soglasje o tem, da je etnični pluralizem trajnejša usmeritev, ki ga ne smejo ogroziti zahteve po njegovem spreminjanju. Drugače rečeno prevladujoče dolgoročno prepričanje ne vidi interesov za predruženje medetničnih odnosov.

Doseganje konsociacionalne demokracije v medetničnih odnosih, kjer se znajdejo različno velike etnične skupine, je vse prej kot enostaven proces, ki je še posebej težaven in zapleten v primerih različno razvitih etničnih skupin. Multikulturalnost in bilingvializem sta tesno povezana s socialno stratifikacijo, saj so ti procesi dostopni socialnim slojem z

doseženo stopnjo srednje, ali višje izobrazbe. V primerih, če etnične manjšine zaostajajo glede razvitosti svoje socialne stratifikacije za etnično večino, kar se najbolj pogosto dogaja, se pojavljajo omejitve za razvoj etničnega pluralizma. Če vse etnične elite ne pridejo do moči in bogastva, je le malo možnosti za obstoj etničnega pluralizma v kontekstu konsociacionalne demokracije.

Konsociacionalna demokracija zahteva od svojih elit, da zaupajo v globalni sistem in, da so hkrati sposobne prestopiti medkulturna nasprotja in jih nadomestiti z adaptacijskimi, tekmovalnimi in integrativno funkcionalnimi konfliktnimi procesi. Etnične elite igrajo pomembno vlogo in morajo pri zadevah globalne družbe biti v nekakšnem sorazmerju z etničnim volilnim telesom. Etnična reprezentanca je pogoj konsociacionalne demokracije. V konsociacionalni demokraciji, povezani z etničnim pluralizmom, se ustvarja ravnotežje med kulturami in kaže se prostor za pojavljanje koalicij, za uveljavljanje etnične avtonomije manjšin.

Ne kaže prezreti dejstva, da so ravnanja na etničnih temeljih pogosto nepredvidljiva in, ko se sproži mobilizacija na temelju etničnosti, je takšna dogajanja težko mogoče nadzorovati in so neredko neustavljiva. To etnične elite vedo, še posebej ker politizacija na temelju etničnosti potisne razredne socialne probleme v drugi plan in malo je možnosti, da bi se razredne povezave širile preko etničnih linij, na medetnični ravni razredni konflikti postajajo manj pomembni, svoj smisel ohranjajo na intraetnični ravni. Etnične elite, ki s politizacijo etničnosti postanejo razsodniki v medetničnih odnosih in odločilni dejavnik družbenega dogajanja, pa so s kategorijami, ki jih ogrožajo z nacionalističnimi in separatističnimi koncepti, nenehno v negotovosti in z njimi vred tudi pojavi etničnega pluralizma, povezani s konsociacionalno demokracijo.

Konsociacionalni demokratični sistem je pogosto neučinkovit, omejen, neracionalen, vendar še zmeraj najbolj ustrezen način za ohranjanje etničnega pluralizma in etnične medodvisnosti. V njem je prisotna trajna nevarnost, da se sprevrže v elitno dominacijo, zasnovano na razmerjih etničnih deležev in, da se uveljavi etnična neenakopravnost z etnično stratifikacijo in na njej zasnovana eksploatacija (19: 185-213).

Zaostajanje etničnega pluralizma za drugimi vidiki strukturalnega pluralizma

V družbah strukturalnega pluralizma, ki odseva kompleksnost socialnega sistema, relativno avtonomne podsisteme, najdemo pojave strukturne konsistentnosti in inkonsistentnosti. Družbeni razredi razpadajo na sloje in posamezniki so hkrati pripadniki različnih slojev. Moderne družbe se gibljejo med pridobljenimi pluralnimi socialnimi statusi in pripisanimi etničnimi statusi. Med pridobljenimi dejavniki družbenega statusa se kaže inkonsistenca (inkongruenca). Pripisani etnični status odpira probleme različnih možnosti in prihaja največkrat v inkongruenco in redkeje v kongruenco s socialnim razrednim statusom. Etničnost kot element prirojenega statusa tako prevladuje nad pridobljenimi dejavniki razrednega statusa, ali pa izraziteje vpliva na njih.

Etničnost ostaja v modernih družbah pomemben dejavnik pripisanega statusa, ki je anahronizem v strukturalnem pluralizmu, kjer se kažejo raznoterosti in neskladnosti pridobljenih socialnih statusov. Ni seveda slučajno, da se dominantna etnična večina ne odpuveduje zlahka svojemu privilegiriranemu položaju in zaradi tega še vsiljuje odnose diskri-

minacije, segregacije, marginalizacije z etničnimi manjšinami. Dominantna večina se zavzema tudi še za integracijo manjšin preko asimilacije, ki je dolgoročno dosegljiva preko več generacij etničnih manjšin. Integracija preko multikulturalizma, etničnega pluralizma je le ena od opcij dominantne večine, ki se z njo odreka svoji dominantnosti in privilegijem.

Razumljivo je, da se etnične manjšine zavzemajo za integracijo na temelju etničnega pluralizma, ker zanje pomeni omejitvev etnične stratifikacije in nadomestitev pripisanega položaja z raznoterimi dejavniki pridobljenega položaja. Z druge opcije urejanja medetničnih odnosov so pri etničnih manjšinah manj izražene (2; 14: 136-143).

Spreminjanje pojavov etnične stratifikacije v etnični pluralizem je zapleteno in počasno. Moremo reči, da uveljavljanje etničnega pluralizma pogosto zaostaja za prodori drugih dimenzij celovitega strukturalnega pluralizma, vidnimi v transformiranju razredne in slojne strukture, v spreminjanju razredne v diferencirano stratifikacijsko strukturo. Statusno inkongruenco, povzročeno z vplivi, sicer že oslabele etnične stratifikacije na socialno stratifikacijo, štejemo med odseve počasi razvijajočega se etničnega pluralizma in vzporednega učinkovanja tihe asimilacije.

Razvojne smeri proti interkulturalizmu

Čeprav ugotavljamo ob vsestranskem prodoru strukturalnega pluralizma v postindustrijskih družbah težave v razvoju etničnega pluralizma, kaže razmišljati o nadaljnjih razvojnih smereh etničnega pluralizma proti interkulturalizmu. Etnični pluralizem – tudi njegove razvite oblike – ne ustreza vsem vidikom nadnacionalne integracije postindustrijskih družb. Usmerjen je namreč predvsem v procese diferenciacije, ki jih štejemo že za značilnosti modernizacije. Na področju medetničnih odnosov izgleda, da etnični pluralizem ustreza razvojnim stopnjam modernizacije in, da bo šele razvoj interkulturalizma skladen s postindustrijskim družbenim razvojem.

Z etničnim pluralizmom se odpirajo možnosti za intenziviranje medetničnih stikov, ob ohranjanju izvorne kulture in etnične identitete. Ti medetnični stiki pomenijo medsebojno bogatenje kultur in njihovo spreminjanje in razvijanje. Do sprememb ne prihaja le s sodelovanjem in prilagajanjem, marveč tudi preko spopada nasprotij in konfliktov. Je pa ena od nevarnosti etničnega pluralizma v smeri njegovega nazadovanja v razvijanju le pasivnih medetničnih stikov in v nerazvijanju stikov med vzporednimi etničnimi institucijami. Nevarnosti kulturne in socialne zaprtosti etničnih manjšinskih skupnosti, nižje stopnje etničnega pluralizma ne odpravljajo. Etnični segregati in etnična segmentacija se lahko pojavijo kadar etnične manjšine obvladujejo s svojo močjo lokalne skupnosti. Kadar pa so etnične manjšine, ki hočejo ohraniti svojo etnično identiteto in se integrirati v širšo družbo, brez moči, takrat etnični pluralizem lahko zamenjajo asimilacijski procesi, ali pa prostovoljna segregacija etnične manjšine, ki ne zagotavlja medetničnih stikov in razvitejše etnične pluralizacije.

Interkulturalizem pomeni uveljavljanje dinamičnih in aktivnih stikov med kulturami, etničnimi skupinami na temelju razvitega etničnega pluralizma (večsmerne, prostovoljne, razvite komunikacije enakovrednih kultur med enakopravnimi etničnimi skupinami). Kulture in etnične skupine se znajdejo v interakciji, v medsebojnem dialogu, ki vodi do ustvarjanja nove kulturne sinteze. Pri tem etnične skupine ne izgubljajo svoje izvorne etnične identitete in sinteza interakcij ne predstavlja nediferencirano mešanico, do katere

pripeljejo asimilacijski procesi, ki ustvarjajo novo kulturno mešanico, sestavljeno iz kultur, ki so vanjo vstopile in izgubile svoje bistvo samostojnega, posebnega obstoja.

V teoriji zasledimo označbo interkulturalizma kot proces dvojnega nihanja, pri katerem gre za prejemanje elementov drugih kultur, ob hkratnem ohranjanju neodvisnosti in simultani medodvisnosti. To opredelitev ponazarjajo izrazi: neodvisna – medodvisnost, dvojnost v enotnosti ter različnost in enotnost. Dvojnost nihanja v interkulturalizmu kaže na komplementarne razlike in na trajne interakcije, v katerih nobena stran ne more biti od druge izključena. Med obema poteka dinamičen dialog in nobena stran ni središčna, privilegirana.

Do interkulturalizma – najbolj razvitega adaptacijskega procesa vodijo številne nižje stopnje adaptacije. Navedli smo že nižjo in višjo razvitejšo stopnjo etničnega pluralizma, ki ju moremo enačiti z razvojnimi stopnjami adaptacije. Bolj natančne razčlenbe stopenj medetničnih stikov navajajo štiri predhodne stopnje pred interkulturalizmom. Prva je vzpostavitev stika med posamezniki in skupinami različne etnične pripadnosti, ki razkrija realnosti obstoja druge kulture in vzbuja vznemirjenje zaradi njene različnosti in tudi strah ob pomanjkanju domačnosti, viden na primer pri imigrantih ob njihovih prvih srečanjih z dominantno kulturo. V drugi fazi medetničnih stikov prihaja do pojavov medsebojnega oddaljevanja, dezintegracije, ko različnost kultur vzbudi osuplost, neskladja, nezdržljivosti in konflikte s kulturnim šokom. Tretja faza sproža začetke reintegracije, približevanja, vključevanja. Stereotipne podobe o kulturnih podobnostih in razlikah se začnejo podirati in pripadniki etničnih manjšin iščejo svojo identiteto, ki jo zamejujeta dva pola: dominantna etnična večina in lastna etnična skupnost. Ta dogajanja spremljajo procesi socialne dezorganizacije (alienacije in anomije) in pripadniki etnične manjšine si zastavljajo vprašanja o prihodnjem obstoju svoje izvorne etničnosti. V tej tretji fazi medetničnih stikov začenjajo zametki nižjih stopenj etničnega pluralizma in nerazvite adaptacije.

Šele v četrti fazi se etnične manjšine začnejo postavljati na lastne noge, dojemajo razmere, sprejemajo kulturne razlike v medetničnih odnosih in se prizadevajo za uveljavitev lastne kulturne avtonomije, ob tem se prilagajajo na drugo kulturo, od katere sprejemajo nekatere elemente. V tej fazi začnejo procesi etničnega pluralizma in razvitejše adaptacije, ki morejo prerasti v naslednjo peto fazo – interkulturalizem (17; 4).

Razlike v ravnanjih močnih nacionalnih držav v zunanjih in notranjih medetničnih odnosih

Ideje interkulturalizma niso nove, postajajo pa nujnost postindustrijskih družb zaradi njihovih nadnacionalnih integracijskih procesov. Močne nacionalne države vzpodbujajo učenje svetovnih jezikov in ne ovirajo dotok elementov drugih dominantnih kultur, ki pritekajo z ekonomskimi in političnimi mednarodnimi stiki. Pri teh procesih se močne nacionalne države ne bojijo za svojo identiteto. Drugače pa postopajo v zvezi z etničnim pluralizmom svojih avtohtonih in imigrantskih manjšin, kjer prevladujejo razmerja problematične diglosije, če že ne tihe asimilacije. Možnosti kulturnega obstoja in razvoja etničnih manjšin so v okoljih močnih nacionalnih držav omejene in te niso dovolj tolerantne do manjšinskih kultur, kar vzbuja vtis o diferenciranem pristopu do etničnega pluralizma. Argument za nekakšno nujnost asimilacije je bil, da manj razvite etnične skupine težijo

za pridobitev razvitejše kulture in z njo vred višjega statusa. Prav ta argument moremo uporabiti za diferenciran odnos močnih nacionalnih držav do etničnega pluralizma, ki zadeva svetovne dominantne kulture na eni strani in manjšinske kulture na drugi strani. Odrpte interkulturene stike in vzgojo uveljavljajo razvite nacionalne države brez bojazni glede svoje identitete s svetovnimi dominantnimi kulturami. Kulture njihovih avtohtonih in imigrantskih manjšin in kulture manj razvitih nacionalnih družb ocenjujejo za marginalne in z njimi razvite nacionalne družbe ne razvijajo ekvivalentnih, enakopravnih, večsmernih medetničnih stikov in kulturnih izmenjav. Te nacionalne države navznoter branijo svojo integralnost in ohranjajo dominantni značaj svoje kulture, navzven v odnosih z močnimi nacionalnimi državami pa gojijo odnose etničnega pluralizma, ki prehaja v interkulturalizem. Kar zadeva interkulturalizem v stikih avtohtonih kultur z imigrantskimi je treba opozoriti na razlike med imigranti iz nerazvitih in razvitih družb. Le pri imigrantih, ki prihajajo iz razvitih družb, iz okolij svetovnih dominantnih kultur se kažejo možnosti za razvoj interkulturalizma med njihovo kulturo in dominantno kulturo avtohtone etničnosti v imigrantski družbi.

Interkulturalizem, proces razvitih komunikacij, medetničnih in vsestranskih mednacionalnih odnosov z vsemi značilnostmi razvitega etničnega pluralizma in razvite adaptacije, ohranja in bogati izvorno kulturo z novimi elementi, s prilagajanjem drugim kulturam, ki so v medsebojni interakciji. Interkulturalizem se lahko uveljavlja le takrat, če postane življenjska praksa in izraz potreb, kar je nedvomno v stikih med svetovnimi dominantnimi kulturami, ki odsevajo razvoj svojih nacij. V stikih med dominantnimi in marginalnimi kulturami je to težje dosegljivo, vse dokler se etnične skupine delijo na privilegirane večine in deprivilegirane manjšine, ko večine ne vidijo potrebe po uveljavljanju interkulturalizma z marginalnimi kulturami etničnih manjšin. Do njih se obnašajo pokroviteljsko, hočejo jih zaščititi kot folklorno redkost, ali umiriti, da ne povzročajo neprijetnosti, to pa je še daleč odmaknjeno od interkulturalizma, saj gre največ le za omejene, nerazvite pojave etničnega pluralizma s problematično diglosijo. Imigrantske manjšine, pa tudi avtohtone manjšine so še diskriminirane, segregirane, podvržene asimilaciji. Dopusčene so jim različne stopnje entitete, gojenje kulture v njihovih skupnostih, brez manjšinske samouprave, lastne politike in le doziran dostop do moči.

Interkulturalizem je pri etničnih manjšinah ali nedominantnih narodih mogoče dosežati le s predhodno doseženo adaptacijsko akulturacijo, ki ima kognitivni in instrumentalni značaj. Učenje jezika dominantnih nacij, ki je prestižen in instrument napredovanja, zmeraj vzbuja nevarnosti za izvorni jezik in kulturo manjšin. Ko se razvija nekakšen »odvzemajoči« bilingvalizem, dominantni jezik odvzema izvornemu primat, ki vstopa v drugo vrsto, izvorna etnična identiteta je ogrožena in procesi višjih stopenj asimilacije se morejo sprožiti.

Temeljne značilnosti interkulturalizma

Zaradi pojmovne jasnosti je treba končno še navesti temeljne značilnosti interkulturalizma. Večsmernost komunikacij med enakovrednimi kulturami vzbuja medsebojno medodvisnost in dopolnjevanje kultur v interakciji, ki morajo biti odrpte za oddajanje in sprejemanje. Etnične skupine, ki spoštujejo interkulturalizem, visoko vrednotijo svojo kulturo, ki jo ob prilagajanjih na tujo kulturo ohranjajo in razvijajo naprej. Interkultura-

lizem zahteva ne le reciprociteto med kulturami, marveč hkrati tudi vsestransko razvite medsebojne odnose sodelovanja in približevanja s poudarjeno integracijo.

V zvezi z značilnostmi interkulturalizma je treba omeniti procese transkulturalizma. V družbah, kjer tečejo medsebojni procesi interkulturalizma, se sprožijo procesi transkulturalizacije, to je dvosmerne akulturacije, ki zagotavlja trajno izmenjavo med kulturami v interakciji. Transkulturalizacija vzpodbuja dvojne procese adaptacijske akulturacije, s katerimi se kulture prilagajajo drugim kulturam, sprejemajo elemente drugih kultur, ob ohranjanju in razvijanju svojih kultur.

Ko prihaja do medodvisnosti in dopolnjevanja med kulturami zaradi dvojnega nihanja, se ta proces odvija selektivno. Odzivi na elemente drugih kultur morejo biti etnocentrični, ocenjeni iz izhodišč lastne kulture. Pogled nanje more biti necelovit, usmerjen le z enega zornega kota. Lahko se v teh interakcijah (ne) dopušča drugi kulturi, da gleda na dogajanja z drugačne perspektive, kot je uveljavljena, kar kaže na (ne)upoštevanje drugih izkušenj. Lahko pa medkulturne interakcije omogočajo, z upoštevanjem drugih pogledov, spreminjanje lastnih pogledov in medsebojne korekcije. Interkulturalizem more pripeljati tudi do prepričanja, da se kažejo izhodi zunaj okvirjev dvojnega nihanja v kontekstu, ki presegajo dvojne interakcije (13: 136-143; 4; 2; 7; 17).

Ko govorimo o kulturnih spremembah v zvezi z interkulturalizmom, potem je treba reči, da se človekova prepričanja, navade, vrednote, pogledi, norme, znanja, simboli, morala, ideologija, načini obnašanja nenehno razvijajo pod vplivi njegove izvorne kulture, pridobljene z enkulturacijo. Interakcije z drugimi kulturami, v procesih akulturacije in interkulturalizma pa so prav tako pomembne za spremembe kultur, ki pogojujejo vedenje ljudi, njihove načine igranja družbenih vlog in medsebojne odnose. Iz povedanega tudi sledi, kako celovit pojav je kultura in kako tesno je povezana z družbo tako, da so pogosto težko razločljive spremembe v kulturi in v družbi, saj spremembe v načinih obnašanja (kulturne spremembe), določajo spremembe v načinih življenja v družbenih odnosih (družbene spremembe) in obratno.

Družba je adaptivni in konfliktni sistem. (Post)moderne družbe štejemo, da imajo odprte socialne sisteme do svojega okolja in do drugih družbenih sistemov, kar pomeni razvito izmenjavo informacij in dobrin, to pa zahteva razvitost celovitega adaptivnega sistema, saj dotok raznoterih informacij v interakcijah vodi do mnogoterih povratnih učinkov, nasprotij in konfliktov (18: 18-24, 47-51).

Ovire interkulturalizma

Objektivni svet je zgrajen na dvojnostih: na pojavih in njihovih nasprotij, na plusih in minusih in nobenega dvoma ni, da je takšna pluralistična tudi struktura družbe. Zapleten pa je prehod od te dvojnosti pluralizma v interakcijo dvojnega nihanja, značilnega za interkulturalizem.

Preko informacij in stikov prihaja do srečevanj z novostmi, ki predstavljajo anomalije, nasprotja, odklone od uveljavljene izvorne kulture. Reakcije v tem dvojnem nihanju rodijo odpor, ali pa pride do preseganja odpora z uveljavljanjem dvojnosti izvornega in novega, ko stečejo procesi interkulturalizma. V tem zadnjem procesu govorimo o uveljavljanju enotnosti v nasprotjih, prihaja do medigre kultur, do zanikanja monizma in dualizma. Razumevanje kulturne realnosti ni rezultat ultimata ene ali mnogih kultur, dvojna

nasprotja so tako premagana in med seboj smiselno povezana v medodvisnosti in komplementarnosti. Ti procesi odsevajo neodvisnost in simultano medodvisnost, enotnost in različnost ali dvojnost v enotnosti (neodvisna medodvisnost).

Interkulturalizem se srečuje z mnogimi ovirami zaradi razlik med kulturami, nepopolnih informacij in stereotipov, do katerih prihaja zaradi nezadostnih stikov, ali neobstojećih stikov med kulturami. Niso redki primeri vsiljevanj posameznih elementov drugih kultur na različne načine od groženj do enostranskih reklamnih in propagandnih potez. Ovira interkulturalizma so etnocentrične usmeritve (na primer zaradi zanemarjanja interkulturalne vzgoje in izobrazbe), pa tudi omejeno kritičen odnos do lastne kulture in družbe. Pojave etnične stratifikacije, ki delujejo na kulture (dominantne večinske in marginalne manjšinske), pa štejejo seveda med temeljne ovire za razvoj interkulturalizma. Zaradi omenjenih ovir se pojavlja strah in negotovost do procesov interkulturalizma. Če sta strah in negotovost izrazito prisotna to govori za nerazvitost procesov adaptacije in etničnega, kulturnega pluralizma. Nižje stopnje strahu in negotovosti pa odsevajo obstoj višjih stopenj adaptacije in kulturnega pluralizma, ki še niso uspele preraščati v interkulturalizem. Kadar je stopnja strahu nizka, negotovost pa visoka, potem sodimo, da so procesi adaptacije nerazviti in, da ena skupina živi v svoji etnični skupnosti, kjer razvija svoje institucije, ne uspe pa preiti meje svoje skupnosti in se bolj intenzivno vključevati v širšo družbo. V primerih, ko je stopnja strahu velika, negotovosti pa majhna, potem se dogaja, da je etnična skupina seznanjena z drugo kulturo in njene elemente tudi razume, jo pa v bistvu ne sprejema, ker ugotavlja inkonsistentnost med svojimi izvornimi vrednotami in vrednotami druge kulture. Gre le za minimalno adaptacijo, kolikor to zahtevajo razmere.

Do redukcij strahu in negotovosti more priti šele z razvito adaptacijo in kulturnim pluralizmom, ki prerašča preko medkulturnih interakcij v interkulturalizem. Interkulturalizem pa predpostavlja visoko samozavedanje lastne kulture in seznanjenost s tujo kulturo, sposobnost medsebojnega primerjanja kulturnih elementov, pojasnjevanje lastnega in tujega vedenja v interakciji, ohranjanje in razvijanje izvornega in prilagajanje novemu ter sprejemanje različnega (17; 5).

Sklepi

1. Majhne in slabotne etnične skupine ne morejo kulturno preživeti v odnosih z večji in močnimi etničnimi skupinami zaradi delovanja sodobnih odkritih in prikritih asimilacijskih procesov. Tudi procesi manj razvitega etničnega pluralizma niso zanje razvojno perspektivni, ko majhne etnične skupine ostajajo ob velikih, ki jim dopuščajo obstoj njihovih kultur, ob dominantnih kulturah, ne da bi prišlo do medsebojnih komunikacij in interakcij.

2. Sodobni procesi globalizacije in strukturalne pluralizacije postopno omejujejo pojave etnične stratifikacije in s tem odpirajo možnosti za razvoj etničnega pluralizma. V tej zvezi je pomemben kriterij funkcionalnih dosežkov, ki etnično zapostavlja pa tudi dinamične spremembe, ki jih povzročajo mednarodne migracije. Nastajajo novi procesi kognitivnih in instrumentalnih akulturacij, adaptacijskih akulturacij, ki vodijo do procesov interkulturalizma in multikulturalizma.

3. Nacionalne države združijo etnično in državno politično, združujejo narod kot družbeno skupnost z nacionalno državo in prodirajo v civilno družbo. Večnarodne ali večnacionalne države zadevajo narodni in nacionalni konflikti z etnično mobilizacijo.

4. V postindustrijskem razvoju nacionalne države izgubljajo na pomenu, doživljajo z razširjenimi procesi nadnacionalnih integracij omejevanja svoje suverenosti, kar predstavlja možnost za večjo avtonomijo narodov in etničnih manjšin, ob hkratnem povečevanju pomena civilne družbe. Zaradi funkcionalne diferenciacije se povečuje avtonomija in osamosvajanje sistemov znotraj nacionalnih držav, dominantna vloga političnega sistema tako postopno izgineva.

5. V manj razvitih večetničnih družbah procesi (post) modernizacije zaostajajo, ka kor tudi graditve nacionalnih držav deprivilegiranih narodov in zaradi tega težnje teh po pridobitvi nacionalne avtonomije, ki šele omogoča nadnacionalne integracije.

6. Nerazvita stopnja etničnega pluralizma je enostranski proces, v katerem so medkulturne komunikacije nerazvite in prisotni pojavi problematične diglosije. Prihaja do delne integracije manjšin in deprivilegiranih narodov v javni sferi, socialna integracija pa se odvija v etničnem okolju. Obe integraciji sta v medsebojni inkongruenci. Z nerazvitim etničnim pluralizmom in adaptacijo stečejo tudi začetni akulturacijski procesi, ki spreminjajo posebne in alternativne vloge ob selektivnem in površnem sprejemanju nekaterih elementov dominantne kulture. Ves čas obstoja nevarnost, da začetne stopnje akulturacije prerastejo v višje stopnje asimilacije ali da se sprevržejo v akulturacijski stres, ko etnična manjšina izgublja svojo etnično identiteto, hkrati pa ne uspe vzpostaviti stikov z dominantno kulturo. Akulturacijski stres odseva marginalizacijo etničnih manjšin deprivilegiranih etničnih skupin in neučinkovitost delovanja adaptacijske akulturacije ter nerazvitost interetničnih komunikacij.

7. Razvite stopnje etničnega pluralizma pomenijo zagotavljanje večje etnične enakopravnosti, sprejemanje novega s prilagajanjem in ohranjanjem ter razvijanjem izvirnega. Gre za večsmerne, prostovoljne in večstranske komunikacije in za vzporedno delovanje etničnih institucij. Inkongruenca med socialno in sistemsko integracijo slabi, razvija se adaptacijska akulturacija, ki vodi do spreminjanja univerzalnih vlog in že zagotavlja, da akulturacija ne začne uveljavljati višjih stopenj asimilacije. Akulturacijski stresi z marginalizacijo so premagani, kontakti pa omejeni. Etnični pluralizem – koeksistenca kultur – vzporednost etničnih institucij pa kaže predvsem na možnosti uveljavljanja le pasivnih medetničnih odnosov.

8. Z razvitimi stopnjami etničnega pluralizma je povezana konsociacionalna demokracija – zagotovilo med različnimi etničnimi skupinami, da etnični pluralizem predstavlja trajnejšo usmeritev. Težave vzporednosti obeh procesov so razvidne v odvisnosti uveljavljanja multikulturalizma od socialne stratifikacije, od sposobnosti elit, da prestopijo mednacionalna nasprotja, od ustrezne etnične sestave elit in prisotnosti moči med vsemi etničnimi elitami. Negotovost povezav etničnega pluralizma in konsociacionalne demokracije je še v nepredvidljivosti in neustavljivosti ravnanj na etničnih temeljih, ki jih etnične elite s politizacijo sprožijo, potem pa težko nadzorujejo. Tako so ves čas možnosti, da se etnični pluralizem sprevrže v etnično stratifikacijo, konsociacionalna demokracija pa v elitno dominacijo močnejše etnične skupine. Uveljavljanje etničnega pluralizma s konsociacionalno demokracijo pospešuje in zapleta teritorialno, genetično in funkcionalno seganje ene etničnosti v drugo. Prepletanje etničnosti v geografskem in socialnem prostoru nakazuje probleme interkulturalizma.

9. V modernih družbah, z razvijajočim se strukturalnim pluralizmom, pojavi etnične stratifikacije, ki dajejo privilegije dominantnim etničnim večinam, še obstajajo in le počasi usihajo. Pojavi etničnega pluralizma, ki so v interesu etničnih manjšin, zaostajajo za razvojem drugih vidikov strukturalnega pluralizma v sodobnem družbenem razvoju.

10. Etnični pluralizem ustreza razvojnim stopnjam modernizacije, vzpodbuja diferenciacijo, medetnične stike in možnosti ohranjanja in razvijanja izvorne kulture. V procesih etničnega pluralizma pa se skriva nevarnost, ki je v tem, da ne pospešuje medetničnih stikov (segregacija), ali pa da se zadovolji le s pasivnimi stiki.

11. Interkulturalizem, ki ga štejemo za pojavno obliko medetničnih odnosov v postmodernih družbah pomeni aktivne in dinamične medetnične stike, ki razvijajo dialog in novo kulturno sintezo. Bistvo interkulturalizma je v dvojnem nihanju, ohranjanju neodvisnosti in v pojavljanju simultane medodvisnosti, pri čemer nobena stran ni središčna, ali privilegirana.

12. Predhodne faze interkulturalizma so: vzpostavitev stikov, začetno medsebojno oddaljevanje, približevanje z vključevanjem in iskanjem etnične identitete. Potem se šele pojavijo nižje in višje stopnje etničnega pluralizma z adaptacijo in izvorno kulturno avtonomijo, ki jih štejemo za neposredno predhodne faze interkulturalizma.

13. Močne nacionalne države imajo dva kriterija do etničnega pluralizma in interkulturalizma. So tolerantne do drugih dominantnih kultur in netolerantne ter omejuječe do kultur njihovih etničnih manjšin. Tako navznoter branijo svojo integralnost in ohranjajo kulturno dominacijo, navzven v odnosih z močnimi nacionalnimi kulturami pa gojijo etnični pluralizem, ki prehaja v interkulturalizem. Procesi interkulturalizma pri etničnih manjšinah morejo ogroziti njihovo izvorno kulturo in sprožiti procese asimilacije.

14. Bistvene značilnosti interkulturalizma odsevajo medetnične odnose, pri katerih prihaja do večsmernih komunikacij med enakovrednimi kulturami, ki se medodvisno med seboj dopolnjujejo, oddajajo in sprejemajo in pospešujejo medsebojne konjunktivne odnose. Proces dvojnega nihanja je selektiven in spreminjevalen, upošteva izkušnje drugih ter ima zaradi tega korektiven značaj. Bistvo interkulturalizma je v procesih transkulturalizma, dvosmernih akulturacij in dvojnih procesih adaptacijske akulturacije.

15. Na kulturne spremembe vpliva izvorna kultura in njena interakcija z drugimi kulturami. Kulturne spremembe so torej plod procesov enkulturacije in akulturacije ter celovitih družbenih sprememb. Procesi interkulturalizma so živi v postmodernih družbah, ki so odprte navznoter in navzven do drugih družbenih sistemov. Te družbe gradijo celovit adaptacijski sistem vzporedno s preraščanjem razvitejšega etničnega pluralizma in procesov adaptacije v procese interkulturalizma.

16. Interkulturalizem se srečuje z mnogimi ovirami. Dvojno nihanje se spriči novosti in anomalij, ki vzbujajo odpor, težko začne, težko so premagani monizem in dualizem, kakor tudi dvojna nasprotja. Med ovire interkulturalizma uvrščamo nepopolne informacije, stereotipe, etnocentrizem, enostransko propagando in reklamo, vsiljevanje elementov drugih kultur, obstoj strahu in negotovosti ter seveda pojave etnične stratifikacije.

17. Sodobni razvoj kultur, pojmovanih v širšem smislu ni mogoč ob zanikanju avtohtonosti kultur etničnih manjšin in manj razvitih narodov ter ob nezadostnih medsebojnih komunikacijah in interakcijah velikih in majhnih kultur. Razvoj postindustrijskih družb ustvarja nove procese: omejuje etnično stratifikacijo in pospešuje etnični pluralizem z adaptacijsko akulturacijo, ki vsebuje elemente kognitivnih in instrumentalnih akultu-

racij. Za razvoj interkulturalizma so pomembni procesi upoštevanja funkcionalnih dosežkov v globalnih dogajanjih, pa tudi procesi omejevanja pomena nacionalnih držav s krepitvijo avtonomije narodov etničnih manjšin in civilne družbe. Interkulturalizem zahteva obstoj predhodno razvitih stopenj etničnega pluralizma z adaptacijo, povezanega s konsociacionalno demokracijo. V družbah, ki so dosegle fazo modernizacije razvoj etničnega pluralizma še zaostaja za drugimi vidiki procesov strukturalnega pluralizma. Močne nacionalne države navznoter ohranjajo kulturno dominacijo do kultur manjšin, navzven z močnimi nacionalnimi kulturami pa gojijo etnični pluralizem, ki prehaja v interkulturalizem. Interkulturalizem je nujnost postindustrijskega razvoja. Večsmerne komunikacije med enakovrednimi kulturami sprožajo dvojno nihanje z dialogom in novo kulturno sintezo.

LITERATURA

1. Banboeck, R. »Dilemmas of Multicultural Societies«. First Central European Sociological Conference: Ethnicity and Nations in Central Europe. Krakow, 26-29th April 1990.
2. Berger, J. »Ali obstaja postmoderna družbena razvojna stopnja«, *Družboslovne razprave*, 1989, 7, 87-102.
3. Berry, J., U. Kim in P. Boski. »Psychological Acculturation of Immigrants«, v: Y. Kim, W. Gudykunst. *Cross-Cultural Adaptation*. London: SAGE, 1987, str. 62-89.
4. Čačić-Kumpes, J. in J. Kumpes. »Interkulturalizam i integracija migranata«, *Kulturni radnik*, 1990, 3, str. 31-40.
5. Gudykunst, W. in M. Hammer. »Strangers and Hosts. An Uncertainty Reduction Based Theory of Intercultural Adaptation«, v: Y. Kim, W. Gudykunst (ed.). *Cross Cultural Adaptation*. London: SAGE, 1987, str. 106-139.
6. Heckmann, F. »Ethnicity, Nation, Nation State as Categories of Modern Societies.« First Central European Sociological Conference: Ethnicity and Nations in Central Europe. Krakow, 26-29th April 1990.
7. Klinar, P. *Mednarodne migracije*. Maribor: Obzorja, 1976.
8. Klinar, P. »Through Adaptational Acculturation to the Integration of Second Generation Immigrants into Contemporary Postindustrial Societies.« UNESCO International Conference on the Socio-Cultural and Linguistic Integration of Children of Migrants. Bled, 7-11th June 1989.
9. McCrone, D. »Nations, States and Social Change«. 12th World Congress of Sociology, Madrid, 9-13th July 1990.
10. Mlinar, Z. »Na poti v informacijsko družbo«, *Teorija in praksa*, 1989, 10.
11. Pearce, W.B. in K. Wha-Kong. »Understanding Travelers Tales for Cross Cultural Adaptation«, v: Y. Yun Kim, W. Gudykunst. *Cross Cultural Adaptation*. London: SAGE, 1988, str. 20-41.
12. Richmond, A. »Immigrant Adaptation in a Postindustrial Society«, v: M. Kritz, C. Keely, S. Tamasi (ed.). *Global Trends in Migrations*. New York: Center for Migration Studies, 1983, str. 298-319.
13. Ringer, B. in E. Lawless. *Race, Ethnicity and Society*. New York: Routledge, 1989.
14. Scamuzzi, S. »Equalities, Pluralism and Classes«. 12th World Congress of Sociology, Madrid, 9-13th July 1990.
15. Splichal, S. »Informacijske tehnologije; od nove tehnologije do nove družbe«, *Teorija in praksa*, 1989, 10.
16. »Tradicija, modernost, postmodernost«, *Družboslovne razprave*, 1989, 7.

17. Yoshikawa, M. Jay. »Cross-Cultural Adaptation and Perceptual Development«, v: Y. Kim, W. Gudykunst. *Cross Cultural Adaptation*. London: SAGE, 1987, str. 140-148.
18. Vago, S. *Social Change*. New Jersey: Prentice Hall, 1989.
19. Van den Berghe, P. *The Ethnic Phenomenon*. New York: Praeger, 1987.

OD ETNIČKOG PLURALIZMA K INTERKULTURALIZMU

SAŽETAK

Autor drži da su nerazvijeni i razvijeniji stupnjevi etničkoga pluralizma karakteristični za razdoblje modernih, industrijskih društava. No za postmoderna društva, on pak misli da procesi etničkog pluralizma prerastaju u procese interkulturalizma, usporedo s promjenama nacionalnih država i razvitkom konsociacijske demokracije. Pred razvitkom interkulturalizma stoje brojne prepreke, među njima različiti kriteriji što ih koriste moćne nacionalne države u međuetničkim odnosima.

FROM ETHNIC PLURALISM TOWARDS INTERCULTURALISM

SUMMARY

The author holds that undevelopped and more developed levels of ethnic pluralism are characteristic of modern, industrial societies. On the other hand, he holds that in postmodern societies the processes of ethnic pluralism transform themselves into processes of interculturalism, as national states change and as a consociational form of democracy develops. There are several hindrances which stand in the way of the development of interculturalism, among them the differing criteria used by powerfull nation states in regard to inter-ethnic relations.